

Bölgesel Kalkınmanın İktisadi Politikası: Siyasal Çoğulculuk ve Yatırım İlişkisi

Necmettin ÇELİK (<https://orcid.org/0000-0003-0139-7778>), Department of Economics, İzmir Katip Çelebi University, Turkey; e-mail: necmettin.celik@ikc.edu.tr

Mehmet KARAÇUKA (<https://orcid.org/0000-0001-7507-2728>), Department of Economics, Ege University, Turkey; e-mail: mehmet.karacuka@ege.edu.tr

Political Economy of Regional Development: Political Pluralism and Investment Relationship

Abstract

Public and private fixed capital investments are vital dynamics of the regional economic growth. Therefore, the potential determinants of regional allocations of public and private investments must be investigated to establish persistent and balanced regional development. One of them is political pluralism. This study includes analysis of the relationship between political pluralism and regional allocation of public and private investments and also regional economic growth. For this purpose, Fixed Effects Panel Model on which analyzed 26 NUTS-II Regions over 2008-2011 period was established by using Herfindahl-Hirschman Index which created by vote ratios of political parties in 2007 and 2011 Parliamentary Elections. The findings of the model show that political polarization has positive effects on public and private investments and it is important determinant of regional development. Also, literacy and manufacturing rates effects regional growth positively through positive externalities on investments.

Keywords : Regional Development, Investment Decisions, Political Pluralism, Herfindahl-Hirschman Index.

JEL Classification Codes : C33, D72, R11.

Öz

Kamu ve özel kesim yatırımları bölgesel kalkınmanın önemli bir dinamiğini oluşturmaktadır. Bu sebeple, kalıcı ve dengeli bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi için gerek kamusal; gerekse de özel kesim yatırımlarının bölgesel dağılımına etki eden muhtemel unsurların irdelenmesi gerekir. Bu unsurlardan biri siyasal çoğulculuk olgusudur. Çalışmada, siyasal çoğulculuk olgusu ile kamu ve özel kesim yatırım kararlarının bölgesel tahsisi arasındaki ilişki incelenmek istenmiştir. Bu amaçla, 2007 ve 2011 Milletvekili Genel Seçimleri'nde siyasi partilerin aldıkları oy oranları üzerinden oluşturulan Herfindahl-Hirschman Endeksi yardımıyla 2008-2011 dönemi ve 26 İBBS-II Bölgesi kapsamında alternatif Sabit Etkiler Panel Modelleri tahmin edilmiştir. Elde edilen bulgular siyasal çoğulculuğun kamu ve özel kesim yatırım kararları üzerinde arttırıcı etkileri olduğu ve dikkate alınan örneklem dâhilinde bölgesel kalkınmanın önemli bir belirleyicisi olduğu yönündedir. Bununla birlikte, okullaşma ve sanayileşme oranlarının yatırım kanalları aracılığıyla bölgesel kalkınma üzerinde pozitif dışsallıklar yaratan unsurlar olduğu öne çıkan bulgular arasındadır.

Anahtar Sözcükler : Bölgesel Kalkınma, Yatırım Kararları, Siyasal Çoğulculuk, Herfindahl-Hirschman Endeksi.

1. Giriş

İktisadi büyümenin politik dinamiklerine yönelik teorik görüşler ve literatürdeki çalışmaların ampirik bulguları oldukça çeşitlik göstermektedir. Genel itibarıyla, demokratik norm ve değerler (siyasal çoğulculuk vb.) ile iktisadi büyüme arasındaki, yatırım kanalları aracılığıyla şekillenen, ilişkinin üç temel görüş etrafında şekillendiği görülmektedir. Bunların ilki *Çatışmacı Okul (Conflict School)*'dur. Özellikle az gelişmiş ülkelerde demokrasinin iktisadi büyümeye engel olduğu, sürekli büyümenin otokratik kontrol ve kısıtlandırılmış özgürlükler gibi unsurları gerektirdiği; buna karşın güçlü bir merkezi hükümet olmaksızın hızlı iktisadi büyümenin sağlanamayacağı argümanlarıyla öne çıkmaktadır. İkinci görüş politik ve iktisadi özgürlüklerin mülkiyet haklarını ve piyasa rekabetini geliştirerek iktisadi büyümeye katkı sağladığı vurgusunu yapan *Uyumluluk Okulu (Compatibility School)*'dur. Üçüncü olarak ise demokrasi ile iktisadi büyüme arasında herhangi bir sistematik ilişkinin olmadığını, politik sistemin büyüme üzerindeki etkilerinin göz ardı edilebilir boyutlarda olduğunu; bu sebeple daha ziyade kurumsal yapılara ve demokrasinin uygulanma şekline (iki partili ya da çok partili gibi) odaklanılması gerektiğini öne süren *Şüpheli Perspektif (Sceptical Perspective)*'tir (Feng, 1997: 392-393).

Her üç okulun öne sürdüğü görüşlerin farklı dinamikler ekseninde geçerli olduğu görülmektedir. Nitekim demokrasi unsurunun iktisadi büyüme üzerindeki doğrudan etkilerinden ziyade yatırım kanalları aracılığıyla yaratacağı dolaylı etkileri bir takım zeminsel ve tetikleyici belirleyiciler etrafında şekillenmektedir. Örneğin, faiz oranları ve rekabet koşulları gibi piyasa temelli faktörler bir kenara bırakıldığında, yatırım kararlarının mülkiyet hakları ve siyasal ortam (siyasal istikrar, siyasal çoğulculuk, siyasi beklentiler vb.) gibi politik temelli belirleyiciler etrafında şekilleneceği açıktır. Bu durum, Keynesyen analizlerde ön plana çıkan "yatırım tuzağı" olgusunun ardındaki kurgusal süreçle de paralellik göstermektedir. Nitekim Klasiklerin aksine Keynesyen bakış açısında, yatırım-faiz ilişkisine yalnızca teknik açıdan değil; aynı zamanda psikolojik açıdan da bakılmaktadır. İktisadi ve siyasi alanda yaşanabilecek aşırı belirsizlik ve güvensizlik ortamında ya da istikrarsızlık süreçlerinde, uzun soluklu yatırımlardan vazgeçileceği, yatırımların faiz duyarlılığının sifira kadar inerek faiz gibi piyasa temelli teknik unsurların önemsizleşeceğinin altı çizilmektedir. Yatırım talebinin faiz oranı esnekliğinin (duyarlılığının) sıfır olması olarak tanımlanabilecek bu durum, yatırım tuzağı olarak adlandırılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, piyasa temelli belirleyiciler kadar politik temelli belirleyicilerinin de yatırım kararları, dolayısıyla da iktisadi büyüme üzerindeki önemi ortaya çıkmaktadır. Fakat mülkiyet hakları ve siyasal ortam gibi politik temelli dinamiklerin tek partili ya da otoriter bir sistemde mi; yoksa siyasal çoğulculuğun ön planda olduğu demokratik bir sistemde mi daha istikrarlı olacağı tartışmalıdır. Örneğin, tek partili bir siyasal sistemde, yatırımcıların daha uzun dönemli öngörülerde bulunarak nispeten daha riskli yatırım kararları alabilecekleri olası bir durumdur. Nitekim Çatışmacı Perspektifte, başarılı ve hızlı iktisadi büyümenin demokratik kurum ve süreçlerin gelişmesini ve sivil-siyasal hakların genişlemesini baskılayan otoriter rejimleri gerektirdiği vurgusu ön plana çıkmaktadır (Sirowy & Inkeles, 1991: 129). Ancak, demokratik değerlerin kurumsallaşmadığı ekonomilerde, tek partili süreçlerin zamanla demokratik norm ve

değerlerin yozlaşmasına sebep olması ve mülkiyet haklarına zarar verecek bir yapıya dönüşerek öngörülemez bir iktisadi ortam yaratması da oldukça olasıdır.

Öte yandan, siyasal çoğulculuk uzlaşma demokrasisinin temel dinamiğini ifade etmektedir. Uzlaşma demokrasisi ise, iktidar gücünü dağıttığından çoklu karar alma, kontrol ve denge odakları oluşturmaktadır; bu durum daha geniş çevrelerin çıkarlarının temsil edilmesini sağlarken merkezi hükümetin gücünü sınırlandırmaktadır (Wang, 2012: 688). Başka bir açıdan, siyasal çoğulculuk, kaynak dağılımından anayasal süreçlere kadar gücün tek bir noktada toplanmasını engelleyerek iktisadi yapının rasyonel dinamiklerinin korunmasını ve böylece yatırım kararları için daha öngörülebilir bir ortam yaratılmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla, siyasal çoğulculuğun ön planda olduğu bir siyasal sistemde, politik ve iktisadi temelli hak ve özgürlüklerin genişleyeceği, bu durumun politik istikrar üzerinde katkı sağlayarak yatırım kararlarını olumlu yönde etkileyebileceği de düşünülebilir. Nihayetinde bu durum, yatırımları ve gelişmişlik düzeyini arttıracaktır.

Tüm bu tartışmaların yanı sıra siyasal çoğulculuk ya da tek partili süreçlerin yatırım kararları üzerindeki olası etkilerinin gelişmişlik düzeyi ve toplumsal yapı gibi iktisadi, kültürel ve kurumsal etkenler dâhilinde ülkeden ülkeye farklılık göstereceği de açıktır. Az gelişmiş ülkelerde tek partili ve güçlü bir merkezi hükümetin yatırım kararları üzerindeki olası etkileri pozitif yönlü olabilecek iken gelişmiş ve kurumsallaşmış ekonomilerde bu durum saptırıcı bir etkiye dönüşebilecek ya da herhangi bir etki oluşmayabilecektir. Dolayısıyla, Çatışmacı, Uyumluluk ve Şüpheli perspektifin öne sürdüğü argümanların farklı zeminsel ve tetikleyici dinamikler altında geçerli olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim siyasal çoğulculuk, politik istikrar ve temel hak ve özgürlükler ekseninde demokrasiyle yatırımlar ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmaların bulguları her üç perspektifin de görüşlerini destekleyecek deliller ortaya koymaktadır. Örneğin, Grier ve Tullock (1989), Mbaku ve Kimenyi (1997), Scully (1988), Alesina ve Perotti (1994), Narayan vd. (2011), Papaioannou ve Siourounis (2008), Knutsen (2013) ve Qureshi vd. (2015) Uyumluluk Okulunun görüşleriyle paralel bir şekilde politik demokrasinin iktisadi büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkileri olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte, Özler ve Rodrick (1992) demokrasinin özel kesim yatırım kararları üzerindeki etkilerinin pozitif olduğuna dair bulgulara ulaşmışlardır¹. Benzer bir şekilde, Mbaku ve Kimenyi (1997) ve Sunde ve Cervellatti (2011) demokrasinin yatırım kanalları aracılığıyla iktisadi büyümeyi arttırdığı bulgusuna ulaşmışlardır².

¹ Bu çalışmaların bulgularına zıt olarak Tavares ve Wacziarg (2001), Aisen ve Veiga (2010), Aisen ve Veiga (2013) ve Rachdi ve Saidi (2015) gibi çalışmalar örnek gösterilebilir.

² Bu çalışmalardan farklı olarak Helliwell (1994), De Haan ve Siermen (1996), Gupta vd. (1998), Blume ve Voigt (2007) ve Leblang (1996) ise, demokrasinin iktisadi büyüme üzerindeki doğrudan etkilerinin istatistiksel olarak anlamsız olduğuna; buna karşın yatırım kararları vb. unsurlar aracılığıyla ortaya çıkan dolaylı etkilerinin pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı olduğuna dair bulgular ortaya koymaktadır.

Öte yandan, Alesina vd. (1996), Leblang (1996) ve Dasgupta vd. (2013) Şüpheli Okulun öne sürdüğü argümanları desteleyecek şekilde demokrasi ile iktisadi büyüme arasında doğrudan bir nedensellik ilişkisi olduğuna yönelik herhangi bir ilişki saptayamamışlardır. Benzer bir şekilde Marsh (1988), politik ve sivil haklar ile siyasal çoğulculuk olarak yorumlanabilecek siyasi parti rekabetinin büyüme oranları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir etkisini saptayamamıştır. Ayrıca, Wang (2012), siyasi parti çeşitliliği (siyasal çoğulculuk) ile iktisadi büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir ilişkiye ulaşamamıştır.

Bununla birlikte Helliwell (1994), 1965 - 1985 ve 1976 - 1985 gibi farklı alt dönemlerde 125 ülkeyi dikkate aldığı çalışmasında alternatif demokrasi endekslerinin iktisadi büyüme üzerindeki direkt etkilerine yönelik istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir bulguya ulaşamamıştır. Ancak; demokrasi ve bireysel-politik özgürlükler gibi unsurların fiziki ve beşeri yatırımlar üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı etkilerini saptamış ve bu durumu, demokrasinin yatırım kanalı üzerinden iktisadi büyümeyi dolaylı olarak etkilemesi olarak yorumlamıştır. Kurzman vd. (2002) de demokrasi unsurunun iktisadi büyüme üzerinde doğrudan bir etki göstermesinden ziyade özel kesim yatırımları üzerinden yarattığı pozitif etkileri aracılığıyla büyüme üzerinde dolaylı etkiler sergilediği bulgusuna ulaşmışlardır.

Yi Feng (1997)'in bulgularıyla çatışmacı ve uyumluluk okulunun bakış açısını yansıtır niteliktedir. Yi Feng (1997), 1960-1980 dönemi ve 96 ülke dikkate aldığı çalışmasında, demokrasinin büyüme üzerindeki direkt etkilerinin negatif olduğu yönünde bulgulara ulaşmıştır. Ancak, gerek iktisadi büyüme üzerinde pozitif etkileri olan düzenli rejim değişimi olasılığını arttırması; gerekse de iktisadi büyüme üzerinde negatif etkileri olan düzensiz rejim değişimi olasılığını düşürmesi sebebiyle demokrasinin iktisadi büyüme üzerinde yarattığı dolaylı etkilerin pozitif olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Kamu-özel kesim yatırımları ve iktisadi büyüme ile uzlaşma demokrasininin temel göstergesi olan siyasal çoğulculuk olgusu arasındaki olası etkileşimin bölgesel düzeyde analiz edilmesinin amaçlandığı bu çalışmada, 2007 ve 2011 Milletvekili Genel Seçimleri'nde seçime katılan tüm siyasi partilerin aldıkları oy oranları üzerinden 26 İBBS-II Bölgesi için Herfindahl-Hirschman Endeksi oluşturulmuştur. 2008-2011 dönemi ve İBBS-II Bölgeleri için oluşturulan bu endeksin siyasal çoğulculuğu yansıtması açısından iktisadi büyümenin olası bir bölgesel belirleyicisi olarak değerlendirildiği çalışmada, literatürde ön plana çıkan diğer değişkenler yardımıyla Panel Veri Yöntemine dayalı ekonometrik bir analiz uygulanmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, demokrasi, yatırım kararları ve iktisadi büyüme ilişkisine yönelik teorik görüşlerin Türkiye için geçerliliği değerlendirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında, çalışmanın bölgesel kalkınmanın iktisadi politikasına yönelik geliştirdiği bakış açısı itibarıyla literatürdeki diğer çalışmalardan farklılaştığı söylenebilir.

2. Ekonometrik Yöntem ve Analiz

2.1. Veri Seti ve Değişkenler

Bölgelerin politik dinamiklerinin özel ve kamu kesimi yatırımları ile iktisadi büyüme üzerindeki etkilerinin bölgesel düzeyde analiz edilmek istendiği çalışmada, üç farklı bağımlı değişken üzerinden hareket edilmiştir. Bunlar, İBBS-II bölgelerinin tüm bölgeler içindeki özel kesim sabit sermaye yatırımları payı, kamu kesimi sabit sermaye yatırımları payı ve kişi başı katma değer payıdır. Açıklayıcı değişkenler olarak ise, Çelik (2017), Çelik (2016), Çelik ve Altay (2016) gibi çalışmalardan hareketle, bölgelerin yatırım ve büyüme dinamiklerine etki etmesi muhtemel olan faiz oranı, sanayileşme oranı ve kredi hacmi gibi finansal ve sektörel değişkenler ile nüfus ve okullaşma oranı gibi demografik değişkenler dikkate alınmıştır. Bununla birlikte, bölgelerin politik dinamiklerini yansıtmaya adanmış Herfindahl-Hirschman (HH) Endeksi yardımıyla siyasal çoğulculuk değişkeni oluşturulmuştur. Çalışmada kullanılan değişkenlere yönelik açıklamalar Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo: 1
Değişkenlerin Karakteristik Özellikleri

Değişkenler (2008-2011)	Kısaltma	Açıklama	Kaynak
Bağımlı Değişkenler	log (Özyat)	Bir bölgedeki özel kesim sermaye yatırımlarının tüm bölgeler içindeki payı	TUIK
	log (Kamuyat)	Bir bölgedeki kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının tüm bölgeler içindeki payı	Ekonomi Bakanlığı
	log (KBKD)	Bir bölgede yaratılan kişi başı katma değerinin tüm bölgeler içindeki payı	TUIK
Bağımsız Değişkenler	log (Dİbs)	Devlet iç borçlanma faiz oranı (DİBS-Basit Faiz)	TCMB
	log (San)	Bir bölgedeki sanayi sektörünün yarattığı katma değerinin tüm bölgeler içindeki payı	TUIK
	log (Nİfs)	Bir bölgedeki toplam nüfusun tüm bölgeler içindeki payı	TUIK
	log (Okul)	Bölgelerin temel okullaşma oranı (İlkokul)	TUIK
	log (Krdpay)	Bir bölgenin özel sektöre tahsis edilen kredi hacmi tutarının tüm bölgeler içindeki payı	TBB
	log (Plur)	2007 ve 2011 Milletvekili Genel Seçimlerine katılan partilerin aldıkları oy oranları üzerinden hesaplanan <i>Herfindahl-Hirschman (HH) Endeksi</i> [1 - HH = Siyasal Çoğulculuk]	YSK

TBB : Türkiye Bankalar Birliği
TCMB : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TUIK : Türkiye İstatistik Kurumu
YSK : Yüksek Seçim Kurulu

Özel kesim yatırım kararlarının piyasa temelli en önemli belirleyici olarak faiz oranları değişkeni ön plana çıkmaktadır. Nitekim faiz oranları yatırım kararlarının önemli bir maliyet unsuru olarak görülmekte ve faiz oranları ile yatırımlar arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu düşünülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, risksiz finansal varlık olarak görülen devlet iç borçlanma senetleri faiz oranları değişkeninin özel kesim sabit sermaye yatırımları ile negatif yönlü bir ilişki içerisinde olacağı öngörülmektedir. Bununla birlikte, bir bölgenin kredi hacminin genişlemesi özel kesim yatırımları açısından finansman kolaylığı sağlayacak bir durumdur. Dolayısıyla, özel sektöre yönelik tahsis edilen kredilerin artması özel kesim yatırımlarının ve bölgede yaratılan katma değerinin arttırılmasında önemli

bir finansal dinamik olduğundan bölgelerin kredi hacmi paylarına ilişkin değişkenin pozitif bir katsayı alması beklenmektedir.

Öte yandan, bir bölgenin nüfus büyüklüğünün artması bölgeye çekilecek özel kesim yatırımlarının talep yönlü belirleyicisi olarak görülebilir. Dolayısıyla, bir bölgedeki nüfus yoğunluğunun; başka bir ifadeyle, pazar payının artması bölgeye yönelik yatırım kararlarının da artmasında önemli bir belirleyicidir. Fakat nüfus artışının bünyesinde barındırdığı sorunlar göz önünde bulundurulduğunda, yüksek nüfusun sunulan kamu hizmetlerinin kalitesinde ve bölge genelinde yaratılan kişi başı katma değer üzerinde olumsuz etkilerinin gözlemlenmesi oldukça olasıdır. Bu sebeple, özel kesim yatırımlarının aksine bölgelerin katma değer payları ile nüfus büyüklükleri arasında negatif yönlü bir ilişki öngörülmektedir. Bir diğer demografik değişken olarak modelde yer alan bölgelerin okullaşma oranları değişkeninin özel-kamu kesimi yatırımları ile bölgede yaratılan kişi başı katma değer üzerinde pozitif etkiler sergileyeceği düşünülmektedir. Nitekim bir bölgenin okullaşma oranının artması özellikle eğitim ve altyapı olmak üzere birçok kamu yatırımı kaleminde artışları gündeme getireceği gibi eğitim seviyesindeki artışlar bölgedeki özel kesim yatırımlarının da verimliliği üzerinde pozitif dışsallıklar yaratacaktır. Tüm bunların doğal bir sonucu olarak bölgelerin okullaşma oranlarındaki artışların büyüme dinamikleri üzerinde olumlu etkiler yaratacağı açıktır. Bu sebeple, temel okullaşma oranı değişkeninin pozitif bir katsayı alması öngörülmektedir. Son olarak bölgesel kalkınmanın politik dinamiklerinin araştırılması amacıyla bölgelere yönelik siyasal çoğulculuk olgusu dikkate alınmıştır. 2007 ve 2011 Milletvekili Genel Seçimlerine katılan tüm partilerin aldıkları oy oranları üzerinden hesaplanan HH Endeksinin matematiksel gösterimi şu şekildedir:

$$HH = \sum_{i=1}^N S_i^2$$

Bu denklemdeki S_i milletvekili genel seçimlerine katılan her bir siyasi partinin aldığı oyların payını, N ise seçimlere katılan siyasi parti sayısını ifade etmektedir. "1-HHI" şeklinde sayısallaştırılarak modele dâhil edilen bu değişkenin alacağı katsayının işareti demokrasi-büyüme literatüründe ön plana çıkan Uyumluluk, Çatışmacı ya da Şüpheli Perspektifin öne sürdüğü argümanlardan Türkiye özelinde hangisinin geçerli olduğu bilgisini verecektir. Nitekim bu değişkenin pozitif bir katsayı alması, politik ve iktisadi özgürlüklerin mülkiyet haklarını ve piyasa rekabetini geliştirerek iktisadi büyümeye katkı sağladığı vurgusunu yapan *Uyumluluk Okulu'nun*; negatif bir katsayı alması ise, demokrasinin iktisadi büyümeyi engelleyen bir olgu olduğunu iddia eden *Çatışmacı Okul'un* görüşlerinin geçerliliğini gösterecektir. Bununla birlikte, siyasal çoğulculuk değişkeni ile yatırım değişkeni ve katma değer değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmaması *Şüpheli Okul'un* görüşlerinin geçerliliğine işaret edecektir.

2.2. Ekonometrik Model ve Analiz

Türkiye’de 2008-2011 dönemi³ ve İBBS-II bölgeleri⁴ dâhilinde siyasal çoğulculuk olgusunun yatırım kararları ve iktisadi büyüme üzerindeki etkilerinin analiz edilmek istendiği çalışmada panel veri yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda karşımıza Havuzlanmış / Karma, Sabit Etkiler ve Rassal Etkiler Panel Modelleri olmak üzere üç farklı model çıkmaktadır. Havuzlanmış Panel Model’de, her bir kesit için tek bir sabit terim belirlenmekte, böylece kesitler arası türdeşliğin olduğu varsayılmaktadır. Bu modelin temel sorunu kesitler arası ayırım yapmaması ve değişkenler arası ilişkinin zaman içinde bütün kesitler için aynı olup olmadığı söyleyememesidir (Gujarati & Porter, 2012: 594). Oysaki 26 bölgenin bünyesinde barındırdığı gözlemlenemeyen farklılıkların varlığı oldukça muhtemeldir. Bu tür farklılıklarının dikkate alındığı modellerse Sabit Etkiler Panel Modeli ve Rassal Etkiler Panel Modeli’dir. Bu aşamada, değişkenler arasındaki ilişkiyi en iyi yansıtacak modelin dikkate alınan örneklemin kesitlerinin (26 İBBS II Bölgesi) belirgin karakteristik özelliklere sahip alt bölgeler olması ve büyük bir örneklemden rastsal bir şekilde çekilmemeleri sebebiyle Sabit Etkiler Panel Modeli olacağı varsayımıyla hareket edilmiştir. Modellerin fonksiyonel formu şu şekildedir:

$$\log (\ddot{\text{Özyat}})_{it} = \beta_0 + \beta_1 * \log (\text{Dibs})_{it} + \beta_2 * \log (\text{San})_{it} + \beta_3 * \log (\text{Nfs})_{it} + \beta_4 * \log (\text{Okul})_{it} + \beta_5 * \log (\text{Plur})_{it} + u_{it} \quad (\text{Model 1})$$

$$\log (\text{Kamuyat})_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 * \log (\text{San})_{it} + \alpha_2 * \log (\text{Nfs})_{it} + \alpha_3 * \log (\text{Okul})_{it} + \alpha_4 * \log (\text{Plur})_{it} + u_{it} \quad (\text{Model 2})$$

$$\log (\text{KBKD})_{it} = \mu_0 + \mu_1 * \log (\text{Nfs})_{it} + \mu_2 * \log (\text{Okul})_{it} + \mu_3 * \log (\text{Plur})_{it} + \mu_4 * \log (\text{Krdpay})_{it} + \mu_5 * \log (\text{Kamuyat})_{it} + \mu_6 * \log (\ddot{\text{Özyat}})_{it} + u_{it} \quad (\text{Model 3})$$

i: 1, ..., 26 (Kesit Boyutu)

t: 2008, ..., 2011 (Zaman Boyutu)

³ Tüm değişkenlerle bir bütün halinde analiz yapılabilmesi adına, kurgulanan modellerin periyot düzeylerinin başlangıç tarihi 2008 yılı olarak belirlenmiştir. Öte yandan, 2015 yılı Milletvekili Genel Seçimlerine ilişkin istatistiklere ulaşmak mümkün olsa da bölgelere ilişkin 2015 yılı katma değer verileri henüz yayımlanmamıştır. Bu sebeplerden ötürü, 2002 ve 2015 yılı Milletvekili Genel Seçimleri, mevcut veri kısıtları sebebiyle, analize dâhil edilememiştir.

⁴ "2002/4720 sayılı Kararnamenin 4. Maddesinde yer alan "Kamu kurum ve kuruluşlarınca bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması ve bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi gibi çalışmalarda İBBS'nin esas alınması"na yönelik ifadelerle şekillenen ampirik literatürle uyumlu hareket edilmesi adına İBBS (İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması) sınıflandırması; bölgesel politikaların uygulanmasında esas alınması sebebiyle, Düzey 2 boyutu (26 Bölge) dikkate alınmıştır.

Klasik doğrusal regresyon modeli varsayımlarını taşıyan⁵ üç modelin sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır. Tüm değişkenlerin öngörülen etkileri taşıdıkları ve farklı anlamlılık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmektedir.

Tablo: 2
Regresyon Analizi Sonuçları

2008-2011 (26 Bölge)	Sabit Etkiler Panel Modeli <i>Model 1</i> <i>log (Özyat)</i>	Sabit Etkiler Panel Modeli <i>Model 2</i> <i>log (Kamuyat)</i>	Sabit Etkiler Panel Modeli <i>Model 3</i> <i>log (KBKD)</i>
Sabit	-10,6*** (1.666)	-23,71*** (4.146)	-3,02*** (1.091)
log (Dibs)	-0,04*** (0.008)		
log (San)	2,49*** (0.136)	1,20*** (0.314)	
log (Nfs)	2,26* (1.134)	-0,19 (1.045)	-0,43* (0.255)
log (Okul)	0,23 (0.545)	4,75*** (0.693)	1,006*** (0.197)
log (plur)	0,04* (0.023)	1,45*** (0.202)	0,13*** (0.043)
log (Krdpay)			0,20*** (0.050)
log (Kamuyat)			0,02*** (0.007)
log (Özyat)			0,0006*** (0.0001)
Diagnostik Testler ve Değerlendirme Kriterleri			
Jarque&Berra	3.9431 [0.1392]	1.8162 [0.4032]	1.507 [0.9273]
Durbin Watson d İstatistiği	1.2821	1.3061	1.5929
LMP-stat	0.746018 [0.3877]	0.418455 [0.5177]	0.876952 [0.3490]
LMh_fixed	1178.497 [0.0000]	279.7764 [0.0000]	70.16618 [0.0000]
Adj. R ²	0.96	0.89	0.99
Gözlem Sayısı	104	104	104

Not: *, **, *** simgeleri sırasıyla %10, %5 ve %1 olmak üzere anlamlılık düzeylerini, parantez içindeki değerler değişen varyansa göre düzeltilmiş standart hataları; köşeli parantez içindeki değerler p-olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Bölgelerin özel kesim sabit sermaye yatırımları payının bağımlı değişken olarak dikkate alındığı Model 1 üzerinden elde edilen bulgular, öngörülerle uyumlu bir şekilde özel kesim sabit sermaye yatırımlarının faiz oranları ile negatif yönlü; sanayileşme ve nüfus yoğunluğu ile pozitif yönlü bir etkileşim halinde olduğunu göstermektedir. Bölgelerin sanayileşme payının %1 artması, bölgelerin özel kesim sabit sermaye yatırımlarının tüm bölgeler içindeki payını %2.49 arttırmaktadır. Ayrıca, nüfus değişkeninin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olması, pazar büyüklüğünün özel kesim yatırım kararları açısından önemli bir talep yönlü belirleyici olduğunu göstermektedir. Nitekim bölge

⁵ Yapılan Jarque & Berra Normal Dağılım sınamasına göre hata terimlerinin normal dağılım sergilediği görülmektedir. Bununla birlikte, Tablo 2'de yer alan katsayıların standart hataları, kesitler arası değişen varyans sorununun sebep olduğu etkinlik kaybını ortada kaldırmak adına dirençli var-cov matrisleri üzerinden hesaplanmıştır. Kesitler arası değişen varyans sorunu tespit edildiğinden dirençli var-cov matrisi oluşturulurken Cross-Section Weights uygulanmıştır.

nüfusunun tüm bölgeler içindeki payının %1 artması halinde, bölgelerin özel kesim sabit sermaye yatırımlarının tüm bölgeler içindeki payı %2.26 artmaktadır. Son olarak, bölgedeki seçmen tercihleri neticesinde oluşan siyasal ortamın hetorejenlik boyutunun artması, başka bir ifadeyle siyasal çoğulculuk olgusu, özel kesim sabit sermaye yatırımlarının, göz ardı edilebilir boyutlarda da olsa, artış göstermesini sağlayan politik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgelerin siyasal çoğulculuk katsayısındaki %1'lik artış, özel kesim yatırımlarının payında %0.04'lük bir artışı beraberinde getirmektedir.

Bölgelerin kamu sabit sermaye yatırımları payının bağımlı değişken olarak dikkate alındığı Model 2 üzerinden elde edilen bulgular ise, bölgelere tahsis edilen kamu yatırımlarının payı üzerindeki en önemli belirleyicinin okullaşma oranı olduğunu; bununla birlikte siyasal çoğulculuk olgusunun özel kesim yatırımlarına nazaran kamusal nitelikli yatırımlar üzerinde daha güçlü bir politik belirleyici olduğunu göstermektedir. Bölgelerin okullaşma oranlarında meydana gelen %1'lik artış, bölgenin kamu sabit sermaye yatırımlarının tüm bölgeler içindeki payını %4.75 oranında arttırmaktadır. Bununla birlikte, bölgelerin siyasal çoğulculuk katsayısındaki %1'lik artış ise, kamu yatırımlarının payında %1.45'lik bir artışı gündeme getirmektedir. Ayrıca, özel kesim yatırımlarında olduğu gibi kamusal nitelikli sabit sermaye yatırımlarının da sanayileşmeyle birlikte arttığı öne çıkan bulgular arasındadır. Bölgelerin sanayileşme paylarında yaşanan %1'lik artış kamu sabit sermaye yatırımlarının tüm bölgeler içindeki payını %1.2 oranında arttırmaktadır. Öte yandan, özel kesim yatırımlarının aksine kamusal yatırımlarla bölgelerin nüfus dinamikleri arasında istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir ilişki tespit edilememiştir.

Bölgelerin kişi başına düşen katma değer paylarının bağımlı değişken olarak dikkate alındığı Model 3'ün bulguları, bölgeler dâhilinde yaratılan kişi başı katma değer de en önemli belirleyicisinin okullaşma oranı olduğunu; buna karşın kamu ve özel kesim yatırımlarının bölgesel büyümeye istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkileri olan unsurlar olduğunu göstermektedir. Bölgelerin okullaşma oranlarında meydana gelen %1'lik artış, bölgelerin yarattığı kişi başı katma değer tüm bölgeler içindeki payını %1.006 oranında arttırmaktadır. Ayrıca, bir bölgede özel sektöre yönelik tahsis edilen kredi hacminin genişlemesi, yatırımlara finansman kolaylığı sağlaması aracılığıyla, bölgede yaratılan katma değer artmasına yardımcı olan finansal bir dinamik olarak ön plana çıkmaktadır. Nitekim, bölgelerin kredi hacminin tüm bölgeler içindeki payının %1 arması, bölgelerde yaratılan kişi başı katma değer tüm bölgeler içindeki payını %0.2 oranında arttırmaktadır. Son olarak siyasal çoğulculuk olgusunun bölgesel katma değer üzerinde arttırıcı etkilere sahip olduğu görülmektedir. Bölgelerin siyasal çoğulculuk katsayısındaki %1'lik artış, bölgelerin yarattığı kişi başı katma değer tüm bölgeler içindeki payında %0.13'lük bir artışı sağlamaktadır.

3. Sonuç

Ülkelerin ya da alt bölgelerin iktisadi gelişmişlik düzeyi ile demokratik düzeyleri arasındaki nedensellik ilişkisi teorik ve ampirik yönden oldukça tartışmalı bir disiplinler arası sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokratik norm ve değerlerin olgunlaştığı, siyasal çoğulculuk olgusunun ön planda olduğu örneklerde, yatırım kararlarının daha serbest

ve piyasa temelli dinamikler etrafında şekillenerek iktisadi büyüme üzerinde katkı sağlayacağını savunanlar kadar geniş kapsamlı özgürlüklerin ve demokratik uygulamaların büyüme performanslarını yavaşlatan unsurlar olduğu, hızlı büyümenin siyasal çoğulculuk olgusundan ziyade tek ve güçlü bir merkezi yönetimi gerektirdiği argümanlarıyla öne çıkanlar da vardır. Bu iki zıt görüşün aksine demokrasi ve iktisadi gelişmişlik düzeyi arasında herhangi bir nedensellik bağı olmadığı, ülkelerin demokratik statülerinin büyüme dinamikleri üzerinde olumlu ya da olumsuz bir etkisinin olmadığı görüşü de ön plana çıkmaktadır. Genel itibariyle, Uyumluluk, Çatışmacı ve Şüpheli Okulu etrafında süregelen bu tartışmalı süreç iktisadi büyümenin ve kalkınmanın politik dinamiklerine yönelik çalışmaların motivasyonunu oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, demokrasinin temelini ifade eden siyasal çoğulculuk olgusunun Türkiye düzey 2 alt bölgeleri dâhilinde özel-kamusal yatırım kararları ve bölgesel gelişmişlik düzeyi üzerindeki olası etkilerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Her bir bölgenin siyasal çoğulculuk yapılarının sayısallaştırılması adına 2007 ve 2011 Milletvekili Genel Seçimleri'nde tüm siyasi partilerin aldıkları oy oranları üzerinden her bölge için Herfindahl-Hirschman Endeksi oluşturulmuştur. Bu endeks değerleri, sırasıyla, bölgelerin özel-kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının ve kişi başı katma değerlerinin tüm bölgeler içindeki paylarının dikkate alındığı üç farklı Sabit Etkiler Panel Modeli kapsamında analize dâhil edilmiştir. İBBS-II Bölgelerinin 2008-2011 dönemi kapsamında analiz edildiği bu modellerin bulguları, bölgelerin siyasal çoğulculuk yapılarının özel ve kamusal nitelikli sabit sermaye yatırımları ile katma değer payları üzerinde artırıcı etkiler sağladığını göstermektedir. Bu durum, demokrasi ve iktisadi büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu vurgulayan Uyumluluk Okulu'nun argümanlarının Türkiye alt bölgeleri için geçerli olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle, siyasal çoğulculuğun artmasının piyasalara yönelik rasyonel olmayan müdahalelerin olasılığını azaltarak ve daha öngörülebilir siyasi ve iktisadi ortamın hazırlanmasına katkı sağlayarak yatırım kararlarını olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Dolayısıyla, siyasal alanda gücün tek bir noktada toplanmaması ve siyasal çoğulculuğun artması, daha öngörülebilir ve rasyonel dinamiklere dayalı piyasa ortamını beraberinde getirmektedir. Bu durumun nihai bir sonucu olarak da bölgelerin katma değer yaratma potansiyellerinin artış gösterdiği öne çıkmaktadır.

Bu doğrultuda, çoğulcu demokrasinin ön planda tutulduğu ve özellikle kamu kurumları bünyesinde içselleştirildiği bir siyasal sistemde, siyasal çoğulculuğun faydalı bir unsur olacağı unutulmamalıdır. Ancak, Freedom House istatistiklerine göre, Türkiye'nin iktisadi ve politik özgürlük statüsünün 2013 yılından itibaren kötüleşmekte olduğu ve 2018 yılı itibariyle "Özgür Değil" statüsüne gerilediği göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'de demokratik norm ve değerlerin kurumsallaştırılmadığı görülmektedir. Bu durumun demokratik norm ve değerlerin yatırım ve iktisadi büyüme üzerindeki olumlu etkilerinin ortaya çıkmasını baskılayacak bir unsur olduğu unutulmamalıdır.

Elde edilen diğer ampirik bulgularsa, özel ve kamusal nitelikli yatırım artışlarının ve kısmen finansal genişleme olarak nitelendirilebilecek kredi hacmi artışlarının bölgesel gelişmişlik düzeyi üzerinde artırıcı etkiler yaratan reel ve finansal dinamikler olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, okullaşma ve sanayileşme oranları, yarattıkları pozitif

dışsallıklar itibariyle, yatırım kararları üzerindeki asli belirleyici unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynaklar

- Aisen A. & F.J. Veiga (2010), "How Does Political Instability Affect Economic Growth?", *IMF Working Paper Middle East and Central Asia Department, WP/11/12*.
- Aisen A. & F.J. Veiga (2013), "How Does Political Instability Affect Economic Growth?", *European Journal of Political Economy*, 29(2013), 151-167.
- Alesina, A. & R. Perotti (1994), "The Political Economy of Growth: A Critical Survey of the Recent Literature", *The World Bank Economic Review*, 8(3), 351-371.
- Alesina, A. & S. Ozler & N. Roubini & P. Swagel (1996), "Political Instability and Economic Growth", *Journal of Economic Growth*, 1(2), 189-211.
- Barro, R.J. (1991), "Economic Growth in a Cross Section of Countries", *The Quarterly Journal of Economics*, 106(2), 407-443.
- Blume, L. & S. Voigt (2007), "The Economic Effects of Human Rights", *Kyklos*, 60(4), 509-538.
- Çelik, N. (2017), "Teşvik Politikalarının Etkinliğinin Mekansal Perspektiften Değerlendirilmesi", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 17(1), 1-12.
- Çelik, N. (2016), "Yapısal Kırılmalar Altında Kamu-Özel Kesim Yatırım Harcamaları İlişkisi", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23(3), 653-669.
- Çelik, N. & N.O. Altay (2016), "Avrupa Birliği Yapısal Fonlarının Yatırım Kararları Üzerindeki Etkisi: AB-25 için SAR Panel Veri Modeli", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 15(1), 73-84.
- Shouro, D. & B. Debapriya & N.D. Jawher (2013), "Does Democracy Impact Economic Growth? Exploring the Case of Bangladesh - A Cointegrated VAR Approach", *CPD-CMI Working Paper 5*, 1-22.
- De Haan, J. & C.L.J. Siermann (1996), "New Evidence on the Relationship between Democracy and Economic Growth", *Public Choice*, (86), 175-198.
- Durham, J.B. (1999), "Economic Growth and Political Regimes", *Journal of Economic Growth*, (4), 81-11.
- Feng, Y. (1997), "Democracy, Political Stability and Economic Growth", *British Journal of Political Science*, 27(3), 391-418.
- Gujarati, D.N. & D.C. Porter (2012), *Temel Ekonometri*, İstanbul: Literatür.
- Gupta, D.K. & M.C. Madhavan & A. Blee (1998), "Democracy, Economic Growth and Political Instability: An Integrated Perspective", *Journal of Socio-Economics*, 27(5), 587-611.
- Grier, K.B. & G. Tullock (1989), "An Empirical Analysis of Cross-National Economic Growth, 1951-80", *Journal of Monetary Economics*, 24(2), 259-276.
- Helliwell, J.F. (1994), "Empirical Linkages between Democracy and Economic Growth", *British Journal of Political Science*, 24(2), 225-248.
- Knutsen, C.H. (2013), "Democracy, State Capacity, and Economic Growth", *World Development*, (43), 1-18.
- Kurzman, C. & R. Werum & R.E. Burbart (2002), "Democracy's Effect on Economic Growth: A Pooled Time-Series Analysis, 1951-1980", *Studies in Comparative International Development*, 37(1), 3-33.

- Leblang, D.A. (1996), "Property Rights, Democracy and Economic Growth", *Political Research Quarterly*, 49(1), 5-26.
- Marsh, R.M. (1988), "Sociological Explanations of Economic Growth", *Studies in Comparative International Development*, 23(4), 41-76.
- Mbaku, J.M. & M.S. Kimenyi (1997), "Macroeconomic Determinants of Growth: Further Evidence on the Role of Political Freedom", *Journal of Economic Development*, 22(2), 119-132.
- Narayan, P.K. & S. Narayan & R. Smyth (2011), "Does Democracy Facilitate Economic Growth or Does Economic Growth Facilitate Democracy? An Empirical Study of Sub-Saharan Africa", *Economic Modelling*, 28(2011), 900-910.
- Papaioannou, E. & G. Siourounis (2008), "Democratisation and Growth", *The Economic Journal*, 118(532), 1520-1551.
- Özler, S. & D. Rodrick (1992), "External Shocks, Politics and Private Investment: Some Theory and Empirical Evidence", *NBER Working Paper 3960*, 1-25.
- Rachdi, H. & H. Saidi (2015), "Democracy and Economic Growth: Evidence in MENA Countries", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 191(2015), 616-621.
- Qureshi, A. & T. Ahsan & M. Wang (2015), "Democracy, Regime Stability and Economic Growth: A Cross Country Dynamic Panel Data Analysis", *Journal of Economics and Sustainable Development*, 6(12), 23-44.
- Scully, G.W. (1988), "The Institutional Framework and Economic Development", *Journal of Political Economy*, 96(3), 652-662.
- Sirowy, L. & A. Inkeles (1990), "The Effects of Democracy on Economic Growth and Inequality: A Review", *Studies in Comparative International Development*, (25), 126-157.
- Sunde, U. & M. Cervellati (2011), "Democratization, Violent Social Conflicts and Growth", *IZA Discussion Papers No. 5643*.
- Tavares, J. & R. Wacziarg (2001), "How Democracy Affects Growth", *European Economic Review*, 45(2001), 1341-1378.
- Wang, C. (2012), "The Effects of Part Fractionalization and Party Polarization on Democracy", *Party Politics*, 20(5), 687-699.

Ek: 1 Betimsel İstatistikler ve Korelasyon Katsayıları

Betimsel İstatistikler						
2008-2011	<i>Ort.</i>	<i>Medyan</i>	<i>Maksimum</i>	<i>Min.</i>	<i>St. Sapma</i>	
<i>log (Özyat)</i>	0.56	0.46	4.48	-2.43	1.19	
<i>log (Kamuyat)</i>	1.09	1.02	3.15	0.02	0.64	
<i>log (Dibs)</i>	2.43	2.34	2.94	2.12	0.33	
<i>log (San)</i>	3.16	3.12	3.74	2.46	0.31	
<i>log (Nfs)</i>	1.03	1.09	3.15	-0.31	0.73	
<i>log (Okul)</i>	4.58	4.58	4.60	4.47	0.02	
<i>log (Krdpay)</i>	0.84	0.91	3.31	-0.89	0.97	
<i>log (Plur)</i>	-0.42	-0.41	-0.26	-0.69	0.10	
Korelasyon Katsayıları						
	<i>log (Dibs)</i>	<i>log (San)</i>	<i>log (Nfs)</i>	<i>log (Okul)</i>	<i>log (Plur)</i>	<i>log (Krdpay)</i>
<i>log (Dibs)</i>	1					
<i>log (San)</i>	-0.01	1				
<i>log (Nfs)</i>	1.05E-11	0.16	1			
<i>log (Okul)</i>	-0.43	0.40	0.29	1		
<i>log (Plur)</i>	0.19	0.05	0.16	0.23	1	
<i>log (Krdpay)</i>	-0.02	0.36	0.36	0.46	0.19	1

Ek: 2 Herfindahl-Hirschman Endeksi

Genel olarak oligopol piyasalardaki firma birleşmelerinin etik bir şekilde (rekabet kurallarına uygun vb.) gerçekleşip gerçekleşmediğinin analiz edilmesi noktasında ön plana çıkan HH Endeksi, firmaların piyasa yoğunluklarının ölçümünde kullanılan bir ölçüm aracıdır ve rekabet düzeyinin göstergesi niteliğindedir. Bu endeks değerinin artması rekabet düzeyinin azaldığı (kutuplaşma); azalması ise, rekabet ortamının geliştiğini (çoğulculuk) göstermektedir. Bu çalışmada, firmalar yerine siyasi partilerin 2007 ve 2011 Milletvekili Genel Seçimlerinde aldıkları oy oranları dikkate alınarak bir anlamda siyasi partiler arası rekabet düzeyi; başka bir ifadeyle kutuplaşma-çoğulculuk düzeyi sayısallaştırılmak istenmiştir. Bu doğrultuda kullanılan HH Endeksinin matematiksel gösterimi şu şekildedir:

$$HH = \sum_{i=1}^N S_i^2$$

Bu denklemdaki S_i milletvekili genel seçimlerine katılan her bir siyasi partinin aldığı oyların payı, N ise seçimlere katılan siyasi parti sayısıdır. Somutlaştırabilmek adına, seçimlere yalnızca iki partinin katılması ve her iki partinin oy oranlarının %50 olması halinde, HH Endeksi $0.50^2 + 0.50^2$ olmak üzere $1/2$ 'ye eşit olacaktır. Modelde, $1-HH$ değerleri dikkate alındığından bu değişkenin artması, siyasal çoğulculuğa; azalması ise, siyasal kutuplaşmaya işaret etmektedir.

Çelik, N. & M. Karaçuka (2018), "Bölgesel Kalkınmanın İktisadi Politikası: Siyasal Çoğulculuk ve Yatırım İlişkisi", *Sosyoekonomi*, Vol. 26(37), 243-255.